

КЕРУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СИНТАКСИСІ: ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ПОЛЯКАМ, ЩО ВИВЧАЮТЬ УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ІНОЗЕМНУ

Алла Кравчук

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено відмінні в українській та польській мовах схеми дієслівного, іменникового, прикметникового та прийменникового керування, які можуть спричиняти найбільше труднощів полякам, що вивчають українську мову як іноземну. Запропоновано різні типи вправ, які можна використовувати, щоб подолати небажану в українському мовленні поляків синтаксичну інтерференцію.

Ключові слова: керування, синтаксис, інтерференція, помилка, вправа.

Практика викладання польської мови як іноземної українцям у Львівському університеті показує, що значних труднощів в опануванні граматичної системи польської мови українським студентам завдає відмінне в польській та українській мовах керування дієслів, а рідше й інших частин мови. Вивчення на основі корпусу студентських помилок типових контекстів, що є складними для українців в аспекті польського керування, дало змогу виявити найчастотніші лексеми – дієслівні, іменникові, прикметникові і прийменникові, щодо яких українські студенти помиляються в схемах керування. Усі ці слова вимагають іншої відмінкової форми залежного іменника або займенника, ніж їхні українські відповідники. Це дає змогу припустити, що й у поляків, які вивчають українську мову як іноземну, виникають труднощі саме з такими зв'язками керування. Таке припущення підтверджує практика спілкування з поляками українською мовою.

Оскільки проблема керування при функціонально-комунікативному підході до викладання слов'янської мови як іноземної постає вже на початкових заняттях зі словозміни (при вивченні окремих відмінків), її вагомністю нехтувати не варто. Дієслівне керування „пронизує” всю іменну словозміну, а отже, її опанування вимагає звернення уваги викладача на особливості синтаксичних зв'язків керування в мові, яку вивчають, порівняно із відповідними зв'язками у рідній мові. Синтаксична інтерференція у споріднених польській та українській мовах є дуже сильною, а тому помилки в керуванні роблять не лише студенти-початківці, а й ті, хто вже володіє другою мовою досить добре. Причиною помилок у керуванні, окрім інтерференції, є також сама природа об'єкта аналізу цієї статті. Адже керування слів неможливо вивчити на основі загальних системних правил – так, як, наприклад, можна вивчити парадигми слов'янського відмінювання та дієвідмінювання. Керування окремих слів (і тільки зрідка цілих семантичних груп слів) потрібно просто запам'ятовувати (а для чужоземця – заучувати напам'ять) за тим самим принципом, як, наприклад, треба запам'ятовувати фразеологізми саме такої, а не іншої структури. Рідна ж мова, особливо якщо саме в її природному оточенні вивчають іноземну, в опануванні цих конвенційних форм постійно перешкоджає.

Серед семантичних груп дієслів, які можуть викликати труднощі щодо керування, можна виділити дві. По-перше, це дієслова, які мають у своєму значенні елемент негачії, наприклад: *забороняти* „не дозволяти”, *ненавидіти* „не любити”, *забути* „не взяти”. Їхні польські відповідники керують родовим відмінком (*Zabraniać wyjścia z domu; Nienawidzić swojej siostry; Zapomnieć w domu zeszytu*), українські ж дієслова вимагають у подібних контекстах прямого додатка, вираженого формою знахідного відмінка. По-друге, проблемними для поляків можуть бути дієслова із загальним значенням „онікуватися”: *захищати, стерегти, пильнувати*, що в українській мові вимагають знахідного відмінка. Польські ж відповідники керують родовим (*Bronić, strzec, pilnować siostry*). Деякі польські дієслова, що їх важко виокремити в якусь семантичну групу, традиційно керують родовим відмінком, на відміну від українських відповідників: *sluchać czego* – *слухати що*, *szukać czego* – *шукати що*, *używać czego* – *вживати що*, *dowodzić* („udowadniać”) *czego* – *доводити що*. Такі польсько-українські відмінності можуть спричиняти помилки в українському мовленні поляків та польському – українців. Щоправда, більша небезпека помилитися в цьому є в українців. Поляки повинні швидше зводити до української норми, ніж українці до польської. Причина полягає в тому, що за українською нормою прямий додаток значно частіше виражено знахідним відмінком, ніж за польською, а отже, полякові значно легше опанувати системнішу українську норму, ніж українцеві менш системну польську. До того ж у сучасному узусі носіїв польської мови часто трапляються ненормативні структури на зразок **bronić co, *udzielić co, *sluchać co*, які відповідають українській нормі. Такого типу узуальні синтаксичні інновації, поки що не прийнятні на рівні польської норми, полегшують опанування норми української, стаючи джерелом позитивного трансферу.

Помилково вживати в українському мовленні форми давального відмінка, замість родового або знахідного, поляки наражені при творенні синтаксичних конструкцій з дієсловами *перервати (кого)*, *благословити (кого)*, *забрати (в кого)*, *підлещуватися (до кого)*, оскільки їхні польські відповідники керують давальним відмінком: *przerwać (komu?) mówcy* – пор. укр. *перервати (кого?) мовця*; *Bóg błogosławi (komu?) temu człowiekowi* – пор. укр. *Бог благословить (кого?) цю людину*; *odebrać (komu?) dziewczynce zabawkę* – пор. укр. *забрати (у кого?) у дівчинки іграшку*; *podlizywać się (komu?) nauczycielowi* – пор. укр. *підлещуватися (до кого?) до вчителя*. З причин інтерференції можливе помилкове вживання форм місцевого відмінка, замість знахідного, пор. українсько-польські відповідники з відмінним керуванням: *zakochać się w chłopcu* – *закочаць ся в хлопця*; *opierać się na ce* – *опіраць ся на тут*; *położyć się na drugą* – *покладаць ся на друга*; *połegać na przyjacielu*; *лягти на підлогу* – *położyć się na podłodze*; *ciśnięcie na kanapie* – *usiąść na kanapie*. Знахідний відмінок можуть помилково вживати і там, де українська норма передбачає орудний, пор. українсько-польські пари: *ryzykować życiem* – *ризикувати життям*; *ryzykować życie*; *zawdzięczać swoim rozwojem* – *завдячувати своїм розвитком*; *steżycie się za rozwojem* – *стежити за розвитком*; *kar'ery* – *śledzić rozwój kariery*.

Потенційне джерело помилок у керуванні **прикметників** – заміна під впливом польської мови схеми „прикметник + прийменник *do* + форма родового відмінка” схемою „прикметник + форма давального відмінка”: **прихильний мені* (замість *прихильний до мене*) під впливом польськ. *przychylny komuś*. У прикметниковому керуванні частіше,

проте, труднощі викликає вживання відповідного прийменника. Це стосується, зокрема, прикметників на позначення рис характеру. В українській мові діє схема „прикметник + прийменник *do* + форма родового відмінка”, а в польській „прикметник + прийменник *dla* або *wobec*, або *w stosunku do* + форма родового відмінка”, пор.: *жорстокий до кого* – *bezwzględny, okrutny dla kogo, wobec kogo, w stosunku do kogo*; *чуйний до кого* – *czuły dla kogo*, рідше *wobec kogo, w stosunku do kogo*; *несправедливий до кого* – *niesprawiedliwy dla kogo, w stosunku do kogo*.

В іменниковому керуванні помилки можливі при відмінностях у керуванні польських та українських іменників (також переважно з прийменниками), пор.: *право на що* – *prawo do czego, візит до лікаря* – *wizyta u lekarza, нам'ятник Шевченка* – *romnik Szewczeni, обмін студентами* – *wymiana studentów*. Інтерференція призводить до помилок і у власне **прийменниковому керуванні**, пор.: *проти (кого) брата* – *przeciw (komu) bratu*.

Подоланню небажаної інтерференції повинні слугувати на заняттях з іноземцями різні вправи – і т. зв. автоматизуючі, і комунікативні [2: 118]. Українцям, що вивчають польську мову як іноземну, вправи на складні випадки польського керування я запропонувала в посібнику з іменної словозміни при вивченні відмінкових форм іменників чоловічого роду [1: 65-90]. Цей самий мовний матеріал можна використати у вправах для поляків, що вивчають українську мову. Тут виправдані вправи на вживання певної відмінкової форми і в словосполученні, і в реченні. Найкращі ж, звісно, вправи у формі цілих текстів. У таких текстах повинно бути багато слів з відмінним керуванням в українській та польській мовах. Залежні від таких слів іменники та займенники можна залишати в дужках у початковій формі, вимагаючи від студентів ужити їх у потрібному відмінку. З читаного викладачем тексту можна пропонувати студентам виписувати на слух слова, керування яких є іншим, ніж у рідній мові. Доволі складними є вправи на переклад речень та текстів, „начинених” словами з відмінним у польській та українській мовах керуванням. Особливо нелегко даються студентам вправи на переклад з рідної мови, оскільки вимагають твердого знання схем керування у другій мові (адже при цьому рідна мова перешкоджає, подаючи неправильний для другої мови зразок). Нижче пропоную текст польською мовою, в якому підкреслені слова треба (або можна) уживати в українській мові в іншому відмінку або з іншим прийменником, ніж у польській. Такий текст можна запропонувати для перекладу українською мовою полякам, що її вивчають:

Od lat każdą wizytę w tym mieście zaczynamy od małej chińskiej knajpki. Mieści się ona obok stacji metra o znajomo brzmiącej nazwie „Marx”. Podaje się tu pyszne kluseczki podobne do łazanek. W pobliżu placu Republiki mieszczą się dwie małe restauracyjki należące do tego samego właściciela. On sam robi masło, piecze chleb i nadzoruje dojrzewanie camembertów obsypanych pieprzem lub papryką. Na naszym stole znalazły się specjały. Pasztet z wątróbek gęsich był tak dobry, że udało się zapomnieć o przepisie prawnym zakazującym w Polsce dreczenia ptaków w celu produkowania tego przysmaku. Pieczywo pełnoziarniste na stole to jeden z najzdrowszych rodzajów pożywienia – dowodzą tego najnowsze badania naukowe. Produkty pełnoziarniste dostarczają niezbędnych składników

odżywczych. Tym razem jednak nie możemy zaspokoić ciekawości czytelników w kwestii rachunku. Do rachunku w niektórych restauracjach doliczane jest dziesięć procent za obsługę, co, jeśli się uważnie przeczyta rachunek, zwalnia z napiwku.

Складним, але дуже корисним завданням може бути прохання до студентів укласти самостійно текст із якнайбільшою кількістю слів, що мають в українській мові інакше керування, ніж у польській.

Лише пильна увага викладача до схем керування в аудиторії, для якої рідною є мова, близькоспоріднена з тією, що вивчають, дасть змогу успішно долати „підступну” синтаксичну інтерференцію в іншомовному мовленні студентів.

1. *Кравчук А.* Польський іменник та прикметник: словозміна. – Львів, 2005.
2. *Seretny A., Lipińska E.* ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego. – Kraków, 2005.

GOVERNMENT IN UKRAINIAN SYNTAX: PROBLEMS OF TEACHING POLISH STUDENTS, WHO STUDY UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Alla Kravchuk

Ivan Franko Lviv National University

There are investigated the distinctive in the Ukrainian and Polish languages schemes of the verbal, noun, adjectival and prepositional government, which can cause most difficulties to Poles who study Ukrainian as a foreign language. Various types of exercises, which can be used with the aim to overcome unwanted syntactic interpretation in the Ukrainian speech of the Polish people.

Key words: government, syntax, interference, error, exercise.